

Wojciech Góralski

Rola i zadania adwokata w procesach kanonicznych w alocucjach papieży do Roty Rzymskiej (1939-2007)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 50/3-4, 109-116

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

**ROLA I ZADANIA ADWOKATA
W PROCESACH KANONICZNYCH
W ALOKUCJACH PAPIEŻY DO ROTY RZYMSKIEJ (1939-2007)**

Treść: Wstęp. 1. W przemówieniu Piusa XII oraz w przemówieniach Jana XXIII i Pawła VI. 2. W przemówieniach Jana Pawła II. Zakończenie.

Wstęp

Przemówienia Papieży wygłaszane do Roty Rzymskiej podczas spotkań odbywanych z prałatami-audytoraami i pozostałymi pracownikami tego trybunału z okazji dorocznych inauguracyj pracy sędowniczej, udokumentowane od 1939 roku (spotkania takie nie odbyły się w latach: 1943, 1948, 1950-1958, 1962, 1964 i 1985)¹, stanowią doniosłą formę wykonywania przez Biskupów Rzymskich swojego *munus petrinum*, obejmującego sferę uświęcania, nauczania i rządzenia.

Znaczenie prawne owych alokucji, kierowanych pośrednio także do wszystkich pozostałych trybunałów kościelnych oraz do wszystkich zajmujących się stosowaniem prawa kanonicznego, jest szczególnie. Poruszając bowiem w takich wystąpieniach doniosłe problemy doktrynalne i jurysprudencyjne, Papieże, jakkolwiek nie zamierzają wykonywać swojej władzy ustawodawczej (wskazuje na to pominięcie wymogów formalnych), to jednak korzystają z okazji, by przedłożyć wszystkim zaangażowanym w posługę wymiaru sprawiedliwości w Kościele określone zasady doktrynalne oraz wskazania praktyczne, które – jako Nauczyciele i Pasterze Kościoła powszechnego – uważają za konieczne i aktualnie znaczące dla dziedziny ko-

---

¹ Zob. R. Funghini, *Presentazione*, w: *Le allocuzioni dei Sommi Pontefici alla Rota Romana (1939-2003)*, a cura di G. Erlebach, Città del Vaticano 2004, s. 5-6.

ścielnej aktywności sądowniczej. Można więc powiedzieć, że alokucje papieskie spełniają funkcję doktrynalno-dyrektywno-normatywną szczególnej wagi, i to nie tylko w stosunku do judykatury rotalnej, lecz także w stosunku do całego Kościoła, w szczególności w obszarze problematyki dotyczącej funkcjonowania trybunałów kościelnych².

Uwzględniając w swoich przemówieniach do Roty Rzymskiej różnorodne kwestie, dotyczące generalnie wymiaru sprawiedliwości w Kościele, Papież niejednokrotnie wypowiada się między innymi – szerzej lub tylko marginalnie – na temat roli i zadań adwokata w procesie kanonicznym.

1. W przemówieniu Piusa XII oraz w przemówieniach Jana XXIII i Pawła VI

Do roli i zadań adwokata w procesie kanonicznym nawiązał szerzej papież Pius XII w przemówieniu z dnia 2 października 1944 roku³, poświęconym celom procesów w sprawach małżeńskich.

Podkreślając, iż podstawowym celem procesu kanonicznego jest zawsze poszukiwanie prawdy, Ojciec święty stwierdza, że urzeczywistnieniu tego zamierzenia obowiązany jest podporządkować się – ze szczególną uwagą – także prawomocny konsultant lub adwokat, wspomagający stronę powodową lub pozwaną albo petenta (ubiegającego się o łaskę dyspensy apostolskiej *super rato*). Adwokat pomaga swojemu klientowi w sformułowaniu skargi powodowej w danej sprawie, we właściwym określeniu przedmiotu i podstaw sporu, we wskazaniu istotnych faktów do rozpoznania oraz dowodów, między innymi przedłożenia dokumentów czy zgłoszenia świadków (wraz z uwzględnieniem istotnych punktów ich zeznań). W czasie trwania procesu wspiera go we właściwej ocenie zarzutów i dowodów przeciwnych oraz ich odpięciu. Jednym słowem, adwokat zbiera i nadaje znaczenie wszystkiemu, co może być dołączone na korzyść wniosku swojego klienta⁴.

W tej wielorakiej aktywności, zauważa Papież, adwokat, mając na względzie wygranie sprawy, może wykazać znaczny stopień zaangażowania, jednak we wszystkich swoich działaniach nie powi-

² U. Navarrete, *Introduzione*, w: *Le allocuzioni*, jw., s. 14-15.

³ Pio XII, *Allocuzione alla Sacra Romana Rota* [...] 1944, AAS 36 (1944), s. 281-290.

⁴ Tamże, s. 286.

nien wyłączać się z jedyne go i wspólnego celu końcowego, jakim jest poszukanie, odkrywanie i prawomocne potwierdzanie prawdy, a więc faktu obiektywnego. Świadomość podporządkowania się temu celowi winna kierować obrońcą w jego refleksjach, w udzielaniu porad, w jego twierdzeniach i w przeprowadzaniu przezeń dowodzenia. Powinna ona nie tylko chronić go przed sztucznym konstruowaniem i przyjmowaniem spraw pozbawionych jakichkolwiek poważnych podstaw, przed posługiwaniem się oszustwami i wprowadzaniem w błąd, przed nakłanianiem stron i świadków do składania fałszywych zeznań oraz przed uciekaniem się do jakichkolwiek innych niegodziwych działań, lecz także prowadzić pozytywnie do podejmowania aktów procesowych według wskazań sumienia. W dochodzeniu do ostatecznej prawdy niezbędne jest współdziałanie zarówno adwokata, jak i obrońcy węzła małżeńskiego, ponieważ obydwaj, choć znajdują się na pozycjach przeciwnych w odniesieniu do osiągnięcia celów bliższych, to jednak powinni zmierzać do tego samego celu końcowego⁵.

Kontynuując swoją myśl, Pius XII stwierdza następnie, że niezasadniona jest przytaczana niekiedy zasada, iż adwokat ma prawo czynić to wszystko, co sprzyja jego tezie, tak jak obrońca węzła czyni to w przyporządkowaniu do tezy przeciwnej; żadnego z nich nie wiąże norma: *pro rei veritate*. Ocena prawdy, głosi się, jest obowiązkiem wyłącznie sędziego; obciążanie adwokata taką troską oznaczałoby całkowite utrudnianie lub nawet paraliżowanie jego aktywności. Tego rodzaju punkt widzenia, podkreśla Ojciec święty, opiera się na błędzie teoretycznym i praktycznym: ignoruje się tutaj wewnętrzną naturę i istotny cel końcowy kontrowersji prawnej. Tej ostatniej, w sprawach małżeńskich nie można porównywać do rodzaju zawodów lub turnieju, gdzie dwaj współzawodnicy nie mają wspólnego celu końcowego, lecz każdy realizuje swój cel partykularny i absolutny, bez uwzględniania celu antagonisty, a nawet w postawie opozycyjnej w stosunku do niego, co oznacza chęć zwyciężenia przeciwnika i odniesienia zwycięstwa. W takim przypadku zwycięzca, poprzez swoją walkę uwieńczoną sukcesem, stwarza fakt

---

⁵ „Al supremo termine della verità da far riflettere è necessario che convergano tanto l'opera dell'avvocato, quanto quello del Difensore del vincolo, perchè ambedue, pur movendo da punti opposti per fini prossimi diversi, hanno da tendere al medesimo scopo finale”. Tamże.

obiektywny, który dla sędziego tej walki lub zawodów jest motywem determinującym w przyznaniu nagrody, ponieważ dla niego prawo wyraża się w formule: dla zwycięzcy nagroda.

Zupełnie inaczej, wyjaśnia Papież, dzieje się w sporze prawnym procesu małżeńskiego. Nie chodzi w nim bowiem o stwarzanie faktu poprzez elokwencję i dialektykę, lecz o ukazanie i nadanie znaczenia faktowi już istniejącemu. W przytoczonej wyżej zasadzie usiłuje się oderwać aktywność adwokata od posługiwania prawdzie obiektywnej, i chciałoby się w jakiś sposób odpowiedniej argumentacji przypisać siłę stwarzającą prawo, jaką posiada zwycięska bitwa w zawodach⁶.

Ten samo uznanie bezwarunkowego obowiązku poszukiwania prawdy wiąże również w przypadku zwykłej procedury informacyjnej w następstwie wniosku o rozwiązanie węzła, stwierdza w kolejnym fragmencie swego przemówienia Pius XII. Instrukcja sprawy na forum kościelnym nie przewiduje interwencji legalnego patrona wnioskodawcy, jest to jednak naturalne prawo tego ostatniego do korzystania, na własną rękę, z doradztwa i asystencji prawnika w zredagowaniu i umotywowaniu swojej prośby, w wyborze i przedstawieniu świadków, w pokonywaniu pojawiających się trudności. Prawomocny konsultant lub adwokat może i tutaj korzystać z swojej wiedzy i ze swoich możliwości na rzecz swojego klienta. Lecz i w zakresie tego rodzaju pomocy pozasądowej powinien pamiętać o obowiązku, jaki wiąże go w służbie prawdzie, o swoim podporządkowaniu się celowi wspólnemu oraz o swoim zadaniu, które ma do spełnienia we wspólnym wysiłku zmierzającym do osiągnięcia owego celu⁷.

W podsumowaniu zreferowanego fragmentu alokucji poświęconemu adwokatowi Pius XII nadmienia, że w prowadzeniu spraw małżeńskich na forum kościelnym, sędzia, obrońca węzła, promotor sprawiedliwości i adwokat powinni mieć na względzie wspólny interes i razem współpracować nie myląc swoich urzędów, lecz zachowując świadomą i zamierzoną jedność i podporządkowanie się temu samemu celowi⁸.

O funkcji adwokata uczynił wzmiankę w swoim przemówieniu z dnia 13 grudnia 1961 roku (na temat katechezy o małżeństwie)

---

⁶ Tamże, s. 286-287.

⁷ Tamże, s. 287.

⁸ Tamże.

papież Jan XXIII⁹. Stwierdził mianowicie, że wymiar pastoralny posługi sądowniczej powinien ożywiać aktywność trybunałów kościelnych, więc także adwokatów. Doniosłe wydaje się stwierdzenie, że aktywność ta jest posługiwaniem prawdzie, ponieważ zmierza w pierwszym rzędzie do zbawienia dusz tych, którzy do trybunałów tych zwracają się¹⁰.

Z kolei papież Paweł VI, w alokucji z dnia 13 grudnia 1963 roku¹¹ (na temat sumienia moralnego), we fragmencie poświęconym obowiązkom sędziów i adwokatów zauważa, że u tych ostatnich sumienie moralne powinno stanowić stałe i normatywne ukierunkowanie ich aktywności, zorientowanej ku wyższym zadaniom, i wystawionej na poważniejsze niebezpieczeństwa. W rzeczywistości, ich zawodowym obowiązkiem moralnym jest poszukiwanie prawdy, nie zaś gra prawdą. Mając obowiązek słuchania przede wszystkim stron, adwokat rotalny może w pierwszym rzędzie słusznie opowiadać się za przyjęciem sprawy lub jasno i szczerze odradzać jej wnoszenie. W sugerowaniu dowodów, w określaniu tytułu zaskarżenia i w uchyłaniu dowodów przeciwnych jego jedynym motywem powinno być poznanie prawdy faktów i tryumf sprawiedliwości. Zawsze powinien wzbraniać się, za wszelką cenę, przed sztucznym konstruowaniem procesu, patronowaniem w sprawie nieuzasadnionej, czy też uciekaniem się do środków świadczących o nielojalności i niegodziwych¹².

2. W przemówieniach Jana Pawła II

Papież Jan Paweł II, w wystąpieniu z dnia 28 stycznia 1982 roku¹³, zwracając uwagę na wykonywanie doniosłej misji przez sędziów rotalnych zaznaczył, że za trudne uważa także zadanie adwokatów, jako ich współpracowników. Świadczą oni swoim klientom najlepszą pomoc na tyle, na ile czynią wysiłek pozostawania w obszarze prawdy, miłości Kościoła i miłości Boga¹⁴. Mając zaś na

---

⁹ Giovanni XXIII, Allocuzione alla Sacra Rota Romana [...] 1961, AAS 53 (1961), s. 817-820.

¹⁰ Tamże, s. 819.

¹¹ Paolo VI, Allocuzione alla Sacra Rota Romana [...] 1963, „L'Osservatore Romano” z 13.12.1963 r., s. 1.

¹² Tamże.

¹³ Giovanni Paolo II, Allocuzione alla Rota Romana [...] 1982, AAS 74 (1982), s. 449-454.

¹⁴ Tamże, s. 450.

względnie całokształt życia rodzinnego, Ojciec święty wyraził życzenie, by adwokaci kościelni zawsze aktywnie współpracowali dla dobra instytucji rodziny. Aktywność ta powinna być służbą Kościołowi, i dlatego jest postrzegana jako posługa kościelna. Powinna być posługą miłości, która wymaga poświęcenia się i miłości przede wszystkim na rzecz najbardziej potrzebujących i najuboższych¹⁵.

O zadaniach adwokata wspominał także Papież w alokucji z dnia 26 stycznia 1989 roku, poświęconej prawu do obrony w sądzie kościelnym¹⁶. Do ważności procesu, przypomina, nie jest wymagana obrona, byleby zawsze istniała taka możliwość. Strony mogą więc zrzec się prawa do obrony w procesie spornym, natomiast nigdy nie może jej zabraknąć w procesie karnym, tutaj oskarżony powinien mieć zawsze adwokata¹⁷.

Prawo do obrony, czytamy w alokucji, wymaga z natury rzeczy konkretnej możliwości zapoznania się z przedłożonymi dowodami zarówno przez stronę przeciwną, jak i *ex officio*. Dlatego kan. 1598 § 1 KPK stanowi, by po zgromadzeniu dowodów sędzia zezwolił stronom i ich adwokatom, pod sankcją nieważności, na zapoznanie się w kancelarii trybunału z aktami dotąd im nieznanymi. Ten sam kanon przewiduje tutaj również możliwy wyjątek: w sprawach dotyczących dobra publicznego sędzia, dla uniknięcia bardzo poważnych niebezpieczeństw, może zdecydować, że niektóre akta nie zostaną nikomu ujawnione, po zagwarantowaniu jednak zawsze i w pełni prawa do obrony¹⁸.

Wzmianka o adwokatach znalazła się następnie w przemówieniu Jana Pawła II z dnia 28 stycznia 2002 roku (na temat nierozzerwalności małżeństwa w kontekście kościelnym i społecznym)¹⁹. Ojciec święty stwierdził wówczas, że adwokaci, jako uprawiający wolny zawód, nie powinni nigdy czynić użytku ze swojej profesji dla celów przeciwnych sprawiedliwości, jak rozwód. W tego rodzaju działaniu mogą współuczestniczyć jedynie wówczas, gdy w zamyśle klienta nie jest ono skierowane do zerwania małżeństwa, lecz do innych

¹⁵ Tamże, s. 454.

¹⁶ Giovanni Paolo II, Allocuzione alla Rota Romana [...] 1989, AAS 81 (1989), s. 922-927.

¹⁷ Tamże, s. 923; Zob. kann. 1481 § 2 i 1723 KPK.

¹⁸ Giovanni Paolo II, Allocuzione alla Rota Romana [...] 1989, jw., s. 924.

¹⁹ Giovanni Paolo II, Allocuzione alla Rota Romana [...] 2002, AAS 94 (2002), s. 340-346.

prawomocnych skutków, które w określonym porządku prawnym można osiągnąć wyłącznie na tej drodze sądowej²⁰. W ten sposób, z ich pomocą dotyczącą pojednania stron przeżywających kryzys małżeński, adwokaci wspierają w rzeczywistości prawa osoby i unikają stawiania się zwykłymi technikami podejmującymi postugę w jakimkolwiek interesie²¹.

Zakończenie

Funkcja adwokata w procesie kanonicznym została w alokucjach papieskich ukazana jako znacząca, stanowi bowiem szczególny wyraz urzeczywistniania prawa wiernych do obrony prawnej. Doceniając rolę i zadania obrońcy, zwłaszcza w procesach małżeńskich, Papieże zwracają uwagę na rzetelne wywiązywanie się przez pełniących tę funkcję z ich powinności wobec swoich klientów, ale także wobec instytucji małżeństwa. Charakterystyczne jest akcentowanie przez Piusa XII, Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła II podstawowego obowiązku obrońcy, jakim jest lojalność wobec prawdy. Jej poszukiwanie, odkrywanie i potwierdzanie – w każdej fazie procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa – winno stanowić podstawowy punkt odniesienia w podejmowaniu czynności procesowych przez adwokata. W dociekaniu prawdy o konkretnym małżeństwie powinien on aktywnie współdziałać, podobnie zresztą jak i obrońca węzła małżeńskiego, z pozostałymi uczestnikami procesu. Myśl o owym dążeniu do poznania prawdy w procesie małżeńskim dominuje szczególnie w alokucji Piusa XII z 1944 roku, w której jednocześnie przestrzega obrońców przed możliwymi nieporozumieniami w traktowaniu pełnionej przez nich funkcji i płynącymi stąd nadużyciami. Duże znaczenie należy przypisać wskazaniu przez Ojca świętego poważnych błędów w pojmowaniu roli i zadań adwokata. Równie cenne są uwagi odnoszące się do działań adwokata w procesie małżeńskim *super rato*.

W przemówieniu Jana XXIII z 1961 roku oryginalna jest myśl, iż każda postługa sądownicza, także obrońcy, powinna mieć wymiar duszpasterski. Niemale znaczenie należy przypisać stwierdzeniom Pawła VI, jakie padły w jego wystąpieniu w 1963 roku na temat sumienia moralnego obrońcy.

²⁰ Por. Katechizm Kościoła Katolickiego, n. 2383.

²¹ Giovanni Paolo II. Allocuzione alla Rota Romana [...] 2002, jw., s. 346.

W nauczaniu „rotalnym” Jana Pawła II uderza głęboka troska, ujawniona w przemówieniu z 1982 roku, o to, by adwokaci dobrze służyli dobru rodziny. Cenne są także jego wskazania zawarte w alokucji z 1989 roku w przedmiocie prawa wiernych do obrony, a także to, co wyraził trzy lata później na temat właściwej postawy obrońcy wobec rozwodu.

Z pewnością ukazanie przez Papieża ostatnich dziesiątków lat roli i zadań adwokata w procesach kanonicznych stanowi ich cenny wkład w dzieło kształtowania właściwego wizerunku tego, który jest gwarantem prawa każdego wiernego do obrony w sądzie.

Il ruolo e i compiti dell'avvocato nei processi canonici alla luce delle allocuzioni dei Papi alla Rota Romana (1939-2007)

Nei processi canonici, tra l'altro quelli matrimoniali, un ruolo importante appartiene all'avvocato di cui la partecipazione ad essi è una espressione della realizzazione di diritto di ogni fedele alla difesa in giudizio.

Nello suo studio l'autore presenta l'ufficio dell'avvocato (il suo ruolo e i suoi compiti nei processi canonici matrimoniali) alla luce dei discorsi dei Sommi Pontefici pronunciati alla Rota Romana negli anni 1939-2007. Fra questi discorsi si deve esporre l'allocuzione di Pio XII del 2 ottobre 1944 nella quale si sottolinea che tutta l'attività dell'avvocato deve essere radicata nel servizio della verità oggettiva. Nello stesso senso si sono espressi i successori del Pio XII: Giovanni XXIII, Paolo VI e Giovanni Paolo II.